

نگاره‌های پندآموز

نگاره‌های انوار سهیلی صادقی بیک افشار

تألیف:

دکتر مینا صدوری

(استاد ارشد پردیس هنرهای زیبا - دانشگاه تهران)

دکتر ادهم ضرغام

(دانشیار پردیس هنرهای زیبا - دانشگاه تهران)

مرجان اسم‌نژاد

انوارت آردن

سرشناسه	: صدري، مينا، ۱۳۴۸
عنوان و نام پديدآور	: نگاره‌های پندآموز، نگاره‌های انوار سهيلي صادقي بيک افشار / مينا صدري، ادهم ضرغام، مرجان قاسم‌نژاد
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهري	: ۲۷۶ ص، مصور.
شابک	: ۱ - ۶۸۶ - ۳۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعيت فهرست‌نويسي	: فيپا
موضوع	: نگاره‌های انوار سهيلي صادقي بيک افشار.
موضوع	: کليله و دمنه - نقاشي‌ها، مينياتورها - نقاشي‌های ايراني.
موضوع	: Kalilah va Dimnah- Paintings, Miniatures- Paintings, Iarnian
شناسه افزوده	: ضرغام، ادهم، ۱۳۳۷
شناسه افزوده	: قاسم نژاد، مرجان، ۱۳۵۷
شناسه افزوده	: صادقي افشار، صادق، ۹۴۰ - ۱۰۱۷ ق.
شناسه افزوده	: کاشي، حسين بن علي، ۸۴۰ - ۹۱۰ ق. انوار سهيلي
رده‌بندي کنگره	: ۱۳۹. ص ۲ ک / ND ۳۳۹۹
رده‌بندي ديويي	: ۷۰۶۳۵ / ۲۵
شماره کتابخانه ملي	: ۵۸، ۵۴۴۶

انتشارات آرون

نگاره‌های پندآموز

نگاره‌های انوار سهيلي صادقي بيک افشار

مؤلفين: مينا صدري، ادهم ضرغام، مرجان قاسم‌نژاد

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۳۹۸

چاپ صدف: ۱۰۰۰ نسخه

۴۵۰۰ تومان

نشانی: ميدان انقلاب، خيابان ۱۲ فروردين، خيابان وحيد نظري

نرسیده به خيابان منيري جاويد، پلاک ۱۰۵، واحد ۳ تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

ايميل: Arvannashr@yahoo.com وبسایت: www.Ar vannashr.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

.....	مقدمه	۵
-------	-------	---

فصل اول

.....	انوار سهیلی	۹
.....	صادقی بیک افشار	۱۲
.....	مکتب نگارگری قزوین	۱۵
.....	سال‌های آغازین	۱۵
.....	حکومت شاه تهماسب و شاه اسماعیل دوم	۱۵
.....	سال‌های پایانی	۱۷
.....	حکومت سلطان محمد خدابنده و شاه عباس اول	۱۷
.....	ویژگی‌های مکتب نگارگری قزوین	۱۸
.....	انوار سهیلی صادقی بیک افشار	۱۹

فصل دوم

.....	نگاره‌های انوار سهیلی صادقی بیک افشار	۲۳
.....	دیباچه انوار سهیلی	۲۳
.....	باب اول: در اجتناب نمودن از قول ساعی و تمام	۴۰
.....	باب دوم: در سزایافتن بدکاران و شامت عاقبت ایشان	۱۰۵
.....	باب سوم: در موافقت دوستان و فواید معاضدت ایشان	۱۲۱

- باب چهارم: در ملاحظه کردن احوال دشمنان و ایمن نابودن از مکر ایشان ۱۳۸
- باب پنجم: در مضرت غفلت ورزیدن و از دست دادن مطلوب و اهمال نمودن ۱۶۰
- باب ششم: در آفت ضرر و شتابزدگی در کارها ۱۶۹
- باب هفتم: در حزم و تدبیر و به حيله خلاص یافتن از بلای اعدا ۱۷۵
- باب هشتم: در احتراز کردن از ارباب حقد و حسد و اعتماد ناتمودن بر تملق ایشان ۱۸۳
- باب نهم: در فضیلت عفو که بهترین صفتی است خاصه ملوک را ۱۹۵
- باب دهم: در بیان جزای اعمال به طریق مکافات ۲۰۵
- باب یازدهم: در مضرت افزونی طلبیدن و از کار خود بازماندن ۲۱۶
- باب دوازدهم: در فضیلت حلم و وقار و ثبات و سکون خاصه پادشاهان را ۲۲۳
- باب سیزدهم: در بیان اجتناب فرمودن ملوک از قول اهل کید و خیانت ۲۴۱
- باب چهاردهم: در عدم التفات به انقلاب زمان و بنای کار بر قضا و قدر نهادن ۲۶۱

مقدمه

متون ادب فارسی همواره مورد توجه هنرمندان و نگارگران بوده و منبع مهم تصویری و مرجع الهام‌بخش برای هنرهای تصویری محسوب می‌شده است. مصورسازی نسخ ادبی، منظره و منشور، گنجینه‌ای گرانبها و با ارزش از فرهنگ و هنر ایران به‌جای گذاشته است. ارزش این آثار به‌قدری است که موزه‌ها و کتابخانه‌های بزرگ دنیا در تلاش برای به دست آوردن آنها بوده و هستند و برخی از این آثار به‌عنوان میراث جهانی در این مرز و بوم حفظ و نگهداری می‌شود. متأسفانه تعداد زیادی از این آثار ارزشمند ناشناخته ماند و در گنجینه‌ی موزه‌ها فراموش شده‌اند. این امر سبب می‌شود، گفته‌های فرهنگ‌های تصویری ایران اسلامی ناگفته مانده و طرح درستی از حدود و ثغور این هنر به دست نیاید. اما بر محققین فرض است هیچ فرصتی را برای طرح این موضوع از دست نداده به تبیین ویژگی‌ها و مبانی هنر نگارگری بپردازند. براساس این نوع نگاه ضروری است که آثار موجود در موزه‌ها شناسایی شده و برای معرفی به نقد و بررسی آنها پرداخت. از آنجا که تحقیق در این زمینه یک پژوهش بینارشته‌ای محسوب می‌شود، شناسایی و معرفی این آثار دو هدف مهم را پیگیری می‌کند؛ معرفی و تحلیل آثار نگارگری در جهت تبیین ویژگی‌های این آثار و معرفی بیشتر متن ادبی به‌عنوان منبع الهام مورد توجه هنرمندان تصویرگر.

هدف اصلی از تدوین کتاب حاضر معرفی یک نسخه‌ی با ارزش تاریخ نگارگری ایران به‌خصوص در مقوله واقع‌نگاری و زندگی روزمره می‌باشد. انوار سهیلی از آثاری

است که تحقیق مستقلی در مورد آن نشده و معرفی آن مستلزم پژوهشی تحلیلی است. حکایت‌های انوارسپیلی یا به تعبیری «کلیله و دمنه» از متون مورد توجه هنرمندان و حامیان هنری برای مصورسازی کتاب بوده است و از دوره‌های مختلف تاریخ نگارگری ایران، نسخه‌های مصور با ارزشی از این کتاب به‌جای مانده است. کلیله و دمنه با حکایت‌های پندآمیز، گاه خیر و شر زندگی انسان را در قالب اعمال و رفتارهای حیوانات یادآوری می‌کند و گاه مستقیم به انسان می‌پردازد. برخی از موضوعات آن رابطه‌ی انسان و حیوان و موجودات غریب است. تنوع موضوعات و اتفاقات روایی که در این داستان‌ها وجود دارد، جذابیت‌های تصویری زیادی در قالب زندگی روزمره مردم عادی، اعمال خارق‌العاده و غیرمعمول حیوانات، زندگی پادشاهان و عارفان را یاد می‌کند. انوار سبیلی که بازنویسی ساده‌تری از کلیله و دمنه است، توسط حسین علی بیهقی مشهور به ملاحسین واعظ کاشفی یکی از دانشمندان و نویسندگان تیم دوم سده نهم هجری نگاشته شده است.

یکی از نسخه‌های با ارزش انوار سبیلی، نسخه‌ی مصور به قلم صادقی بیک افشار، از نگارگران تأثیرگذار مکتب نگارگری قزوین و اصفهان است. انوار سبیلی صادقی بیک، ابتدا در کتابخانه مارکیز بیوت لاسن نگهداری می‌شده است، اما از چند سال گذشته مالکیت این نسخه در اختیار موزه مترا دین آقاخان (AKM289) در ژنو قرار گرفته است. این نسخه دارای ویژگی‌هایی است که قابلیت پرداخت به آن را افزایش می‌دهد. از ویژگی‌های این نسخه عدم حضور سقا، مرد بنده و ارتباط با کارگاه سلطنتی است. صادقی با توانایی و امکانات خود نگاره‌های این اثر را ارزش را تصویر کرده است (آزند، ۱۳۸۶، ص ۶۱). این اثر نتیجه‌ی تلاش مستقلانه یک نگارگر برای تولید نسخه‌ای مصور محسوب می‌شود. بررسی و مطالعه‌ی این نسخه از آن جهت اهمیت دارد که برخلاف شیوه‌های مرسوم آن دوران، خارج از کارگاه‌های سلطنتی و حمایت سفارش‌دهنده خلق شده است و دارای آزادی عمل بیشتری در فنون اجرایی است. آنچه که در نگاره‌های نسخه انوار سبیلی صادقی بیک افشار جلب توجه می‌کند سادگی اجرا، پرهیز از جزئیات، توجه به واقع‌گرایی و زندگی روزمره مردم عادی است. صادقی بیک در برخی از نگاره‌های نسخه مذکور از ویژگی‌های پیشین پیکرنگاری فاصله گرفته است. به‌همین جهت سایه‌پردازی در تعدادی از چهره‌ها و اشیاء او دیده

می‌شود. وی در این نسخه، مردم‌نگاری مورد علاقه‌اش را تجربه می‌کند. (پاکباز، ۱۳۸۳، ص ۱۲۰)

این اثر آخرین نسخه‌نگاره شناخته شده صادقی بیک است که تاریخ و انتساب دارد. در حاشیه یکی از برگه‌های آن ثبت شده که در سال ۱۰۲۷ (ده سال پس از مرگ صادقی) در دارالسعادت احمدآباد گجرات وارد کتابخانه‌ی جهانگیر پادشاه گورکانی شد. (اژند ۱۳۸۶، ۶۲)

ابعاد نسخه ۲۰/۶×۳۳/۳ سانتی‌متر و دارای ۱۰۷ نگاره است. کیفیت تصاویری که در این پژوهش استفاده شده است، دارای تفاوت‌هایی با هم هستند. آنچه که در مورد تفاوت این تصاویر نیاز به توضیح دارد آن‌که؛ سایت موزه‌ی آقاخان، تمامی ۱۰۷ نگاره را برای مدتی، البته با کیفیت تصاویر اصلی در دسترس قرار داده بود. تعداد کمی از نگاره‌هایی که در سایت موزه بارگذاری شده بود، کیفیت مناسبی داشت. برخی از تصاویر نیز از سایت‌های دیگر به‌دست آمده‌است. در کتاب حاضر نگاره‌ها به‌ترتیب صفحه‌های نسخه اصلی صادقی، محفوظ در موزه قرار گرفته‌اند. به‌منظور کمک به شناخت موضوع نگاره‌ها، از مترجم کتاب انوار سهیلی به تصحیح دکتر محمد روشن استفاده شده و از هر نگاره خلاصه‌ای از داستان آورده شده است.

در فصل اول ابتدا به معرفی انوار سهیلی، مؤلف و پیشینه این کتاب پرداخته شده و در ادامه صادقی بیک افشار و زندگی و آثار او بررسی قرار گرفته است. از آنجا که این نسخه متعلق به مکتب نگارگری قزوین می‌باشد در ادامه همین فصل با تقسیم‌بندی این دوره به سال‌های آغازین (سال‌های حکومت شاه تهماسب صفوی به پایتختی قزوین و حکومت کوتاه شاه اسماعیل دوم) و دوره پایانی، حکومت سلطان محمد خدابنده و سال‌های حکومت شاه عباس اول قبل از انتقال پایتخت به اصفهان، ویژگی‌های این دوره بررسی شده است. در پایان فصل، نسخه انوار سهیلی به قلم صادقی بیک افشار و ویژگی‌های کلی آن مورد بررسی قرار گرفته است. توضیحی در مورد دو تاریخی که در مقابل اسامی خاص قرار گرفته، ضروری است. در مقابل اسم اشخاص، منظور سال تولد و وفات است و در مقابل نام حکومت‌ها، مقصود تاریخ شروع و خاتمه‌ی حکومت است.

در فصل دوم، نگاره‌های انوار سهیلی بررسی و داستان‌های مرتبط ذکر شده است. چیدمان نگاره‌ها به ترتیب صفحه‌آرایی نسخه اصلی است. همچنین تقسیم‌بندی نگاره‌ها براساس ابواب چهارده‌گانه انوار سهیلی صورت گرفته است. خلاصه‌ای از متن داستانی هر نگاره به‌منظور کمک به شناخت بیشتر موضوع نگاره‌ها، آورده شده است.

مینا صدری

فروردین ۱۳۹۸

www.ketab.ir